

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора економічних наук, професора

Болгар Тетяни Миколаївни на дисертацію

Лагно Анастасії Андріївни «Розпізнавання загроз та усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування

Актуальність теми дисертації. Стан фінансової безпеки комерційних банків – це важливе та одне з ключових питань, від якого залежить стабільне й ефективне функціонування банківської системи України. Особливої уваги набувають питання недопущення, оцінка і мінімізація ризиків у діяльності банків, розпізнавання, попередження, ліквідація загроз – ці та інші питання постають перед кожною банківською установою при управлінні своєю діяльністю. Стратегія забезпечення фінансової безпеки окремої банківської установи і банківської системи у цілому не може будуватися без врахування питань розпізнавання загроз функціонуванню, систематизації і класифікації викликів і загроз фінансовій безпеці банківської системи, їх своєчасного виявлення, розпізнавання та усунення.

Тому, слід зазначити, що тема дисертації Лагно Анастасії Андріївни «Розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України» є актуальною і важливою особливо сьогодні, коли вітчизняна банківська система функціонує у складних умовах, що склалися під впливом зовнішніх ризиків, загроз та небезпек, коли Україна вже більше року знаходиться у стані війни, а її банківська система першою відчула проблеми, що сталися за таких подій – це і міграція населення, панічне зняття коштів з рахунків, знецінення національної валюти, стрімке підвищення інфляції. Отже, за сучасних обставин є затребуваність науково обґрунтованих висновків, що сприяли б ефективності діяльності вітчизняної банківської системи, а отже, тема дисертації

набуває ще більшої актуальності, бо найважливішим для банків сьогодні є їхня фінансова безпека.

Ступінь обґрунтованості наукових напрацювань, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проаналізувавши зміст дисертаційної роботи Лагно А. А., можна зазначити, що проведене дослідження за темою «Розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України» є самостійною, цілісною, творчою і науковою працею, що характеризується системним підходом до предмету дослідження.

У роботі чітко визначені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дисертації є розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи. Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практика розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи.

Мета дослідження, а також поставлені для її досягнення завдання визначили структуру роботи, яка є цілком логічною, виваженою і такою, що охоплює найбільш важливі аспекти дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертантом використано і належним чином опрацьовано значну літературну та інформаційну базу (276 джерел).

Використання сучасних наукових методів і прийомів, а також критичний аналіз фундаментальних праць із теорії фінансово-економічної безпеки та банківської діяльності дозволило здобувачу всебічно обґрунтувати теоретичні, методичні та практичні розробки з досліджуваної проблематики. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, підтверджується використанням комплексу загальнонаукових і емпіричних методів дослідження: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, логічного узагальнення, економічного, фінансового, порівняльного та статистичного аналізу, математичного апарату та когнітивного моделювання, наукового абстрагування тощо.

Основні наукові положення, висновки та пропозиції, що наведені в дисертації, є достовірними, а обґрунтованість одержаних результатів підтверджується значним обсягом інформаційної бази, яка охоплює законодавчі акти України та нормативно-правові документи, що регламентують діяльність банків в Україні, наукові праці закордонних і вітчизняних учених за темою дослідження, статистичні матеріали Національного банку України та значний обсяг фактологічного матеріалу комерційних банків, який якісно опрацьовано і систематизовано у таблицях і рисунках. Висновки та результати дослідження є достатньо обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки використанню дисертантом загальнонаукових, спеціальних і філософських методів, що були обрані з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Дисертація виконана у рамках наукових досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка. Зокрема, при виконанні теми «Забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору економіки України на засадах сталого розвитку та в умовах новітніх епідеміологічних викликів» (номер ДР 0121U113271) використані напрацювання дисертанта щодо визначення сутності загроз функціонуванню банківської системи і ризиків у цій сфері, переліку загроз фінансовій безпеці банківської системи.

Отже, вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій доводить належний рівень їх обґрунтованості та достовірності, а також відповідність теми дисертації профілю спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Наукова новизна і практична значущість отриманих результатів. У дисертаційній роботі Лагно А. А. представлені результати вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з обґрунтуванням наукових підходів, розробкою та поглибленням теоретико-методологічних засад, удосконаленням методичних підходів і розробкою практичних рекомендацій з розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України.

Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому.

Дисертантом розроблено концептуальну модель оцінки ефективності виявлення і розпізнавання загроз фінансовій безпеці та ризик-менеджменту в банківській системі, що складається з оцінок ефективності: розробки паспортів, реєстрів, процедур виявлення, розпізнавання загроз, методів управління ризиками їх аналізу, оцінки, моніторингу та усунення; з'ясування наявних і потенційних загроз фінансовій безпеці прийнятих, нових і залишкових ризиків функціонування ланок банківської системи; вибору стратегій попередження і локалізації загроз фінансовій безпеці банківської системи; застосування інструментів управління ризиками; розподілу ресурсів для оптимізації співвідношення фінансових ризиків комерційних банків, управління активами та пасивами відповідно до їх стратегічних планів; вживаних попереджувальних заходів для запобігання і локалізації загроз щодо прийняття рішень із усунення чи мінімізації ризиків, які можуть негативно вплинути на забезпечення фінансової безпеки банківської системи; забезпечення оптимальної структури фінансово-господарських операцій комерційних банків; внутрішнього контролю і діяльності дотичних до виявлення загроз і усунення ризиків структур і осіб; визначення втрат і вигід від виявлення загроз фінансовій безпеці банківської системи; аутсорсингу ризиків; застосування управлінського, бухгалтерського й податкового обліку, інформаційного забезпечення розпізнавання загроз фінансовій безпеці та ризик-менеджменту банку; дотримання принципів безпекозабезпечувальної діяльності для гарантування належного рівня фінансової безпеки банківської діяльності, що дасть можливість мінімізувати виникнення проблем і перешкод у досягненні цілей фінансової безпеки і підвищення ефективності вживаних заходів суб'єктами банківської системи.

Цікавою є розробка автора концептуальної моделі можливостей (обмежень) управління ризиками, що базується на оцінці банками рівнів можливостей і відповідальності управління ризиками за профілями ідентифікованих ризиків; визначенні обмежень застосування банками методів регулювання ризиків, лімітів можливостей і відповідальності за рішеннями, що приймаються, доцільності виділення ресурсів за виявленими ризиками; оцінці результативності та

ефективності системи управління ризиками, що дає банку можливість мінімізувати наслідки невизначеності.

Заслуговує на увагу удосконалення класифікації різновидів загроз фінансовій безпеці банківської системи шляхом виокремлення таких класифікаційних ознак, як: економічний характер, природа, наявність, можливість усунення чи реалізації, повторюваність, прогнозованість, а також різновидів загроз за певними ознаками «характер виникнення», «вид», «ступінь небезпеки», «рівень управління», «просторовий розмах», що уможливорює підвищення обґрунтованості вжиття заходів із розпізнавання загроз фінансовій безпеці банківської системи.

Удосконалення класифікації різновидів ризиків банківської системи шляхом виокремлення нових класифікаційних ознак таких, як: об'єкт виникнення ризик-ситуації, ступінь невизначеності середовища, зумовленість, прийнятність, тривалість, етап вирішення проблеми, наявність аналогів рішень, систематичність, тип та розподіл збитків, можливість хеджування, характер впливу, передбачуваність, контрольованість, дає змогу банкам, банківському сектору та банківській системі підвищити рівень фінансової безпеки та покращити ефективність ризик-менеджменту.

У дисертаційній роботі дістало подальшого розвитку:

– трактування сутності фінансова безпека банківської системи, як стану, що характеризується відсутністю конфліктів грошово-кредитної, валютної, антиінфляційної, банківської і макроекономічної політики, уможливорює досягнення нею фінансової стійкості, стабільності, надійності, соціально-економічної ефективності використання фінансових ресурсів та нарощування фінансового потенціалу за наявних і потенційно можливих викликів, загроз і ризиків, що дає можливість розширити і поглибити сприйняття сутності поняття фінансова безпека банківської системи;

– обґрунтування складових фінансової безпеки банківської системи з огляду на виокремлення серед них, поряд із загально визнаними, таких, як: безпека фінансової стійкості, як стану банківської системи, що характеризується захищеністю від викликів і загроз, здатністю до подолання негативних впливів і

мінімізації ризиків, компенсації завданих збитків, збереженням рівноваги банківської системи, що дозволяє формувати дієву систему забезпечення фінансової безпеки;

– визначення фінансової надійності банківської системи як комплексної характеристики здатності ефективного функціонування за ознаками: достатність капіталу, якість активів, показники ліквідності, прибутковості, ступінь і якість виконання зобов'язань перед економічними агентами, що дозволяє поглибити теоретико-методологічні засади виявлення та розпізнавання загроз фінансовій безпеці банківської системи й усунення ризиків у цій сфері;

– з'ясування переліку загроз фінансовій безпеці банківської системи за їхньою спрямованістю, таких, як: загрози порушення спроможності банківської системи функціонувати в режимі розширеного відтворення; загрози необґрунтованої зміни функцій ЦБ; загрози стабільності національної грошової одиниці; загрози насильницької втрати фінансової безпеки банківської системи; загрози навмисних протиправних дій і доступу до системи електронних грошей недобросовісних суб'єктів; форс-мажорні загрози; загрози реалізації фінансових ризиків, зокрема, кредитного ризику, що дає змогу розвинути теоретичне обґрунтування ризик-менеджменту банківської системи;

– обґрунтування переліку принципів систем забезпечення різновидів фінансової безпеки банківської системи шляхом доповнення наступних: розумної достатності заходів із забезпечення безпеки характеру і серйозності загроз; конкретності; своєчасності й адекватності заходів, пов'язаних із відверненням загроз; пріоритетності заходів із запобігання потенційним загрозам (тобто профілактичних заходів); системності, що сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки банківської системи.

Практичне значення одержаних результатів. Значення та важливість наукових результатів проведеного дослідження, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації, полягає в можливості використання їх у практичній діяльності саморегулювальними організаціями і професійними об'єднаннями на ринку банківських послуг України, вітчизняних комерційних банків і в навчальному

процесі закладів вищої освіти, зокрема: Асоціацією українських банків (довідка від 1.03.2023 № 07.01.21 р.) у підготовці програмних документів і для покращення координації дій усіх ланок вітчизняної банківської системи у вирішенні питання посилення фінансової безпеки; АТ «Комерційний індустріальний банк» (довідка № 04/1200 від 23.02.2023 р.) для підготовки рекомендацій щодо побудови системи забезпечення і підвищення рівня його фінансової безпеки; Навчально-науковим інститутом «Каразінський банківський інститут» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 4601-62 від 23.02.2023 р.) при розробці навчальних програм і підготовці методичного забезпечення з дисциплін «Безпека банківської діяльності» (освітня програма «Банківська справа та фінансовий консалтинг»), «Фінансова стабільність суб'єктів господарювання» (освітня програма «Фінансові технології та банківський менеджмент»), «Управління фінансовою стабільністю банку».

У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну, теоретичне і прикладне значення. Всі елементи наукової новизни сформовані коректно, їх кількість і рівень обґрунтованості відповідають нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень і викладені в наукових статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

За результатами дослідження опубліковано 6 наукових праць загальним обсягом 4,0 д.а., у т.ч. 3 статті у наукових фахових виданнях України, індексованих у міжнародних наукометричних базах.

Основні положення дисертації оприлюднені на 3 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: XII Міжнародній науково-практичній конференції з питань фінансової і банківської економіки «Банківська система: стійкість і перспективи розвитку» (м. Пінськ, 29 жовтня 2021

р.), III Всеукраїнській науковій конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 5 листопада 2021 р.), XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 24 листопада 2022 р.).

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. У дисертаційній роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання тверджень, розробок, ідей, відомостей, автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право.

Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації. Анотація на дисертацію та основні результати дослідження, що викладені у дисертаційній роботі Лагно А. А., повністю відповідають один одному: анотація не містить інформації, яка була б відсутня у дисертації. Дисертаційна робота і оприлюднена анотація оформлені відповідно до вимог МОН України.

Зауваження і дискусійні пропозиції, які викладені в дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Лагно А. А., необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У дисертації на с. 45 дисертант слушно наголошує, що схильність комерційних банків до ризиків зумовлюється станом кредитування, оскільки випереджальне скорочення кредитування більш ризикованих галузей за більш жорсткої грошово-кредитної політики пояснюється зниженням схильності банку до ризиків внаслідок подорожчання фондування при зростанні ринкових ставок, однак при цьому автор не говорить про вплив проблемних кредитів та якість кредитного портфелю банку на динаміку кредитних ризиків.

2. Підсумовуючи п. 1.1. (стор. 46) автор стверджує, що для управління ризиками у банківській системі необхідні: їхнє чітке визначення, усвідомлення суб'єктами ринку банківських послуг, однозначне вимірювання, моніторинг, аналіз, відповідна звітність. Однак, на наш погляд, у цьому контексті слід вести також мову про нормативно-правове регулювання, масштаби впливу зовнішніх

чинників, фаховість відповідального персоналу за проведення процесу управління ризиками.

3. У рис. 1.1 «Фінансова безпека банківської сфери» – розробка автора (стор. 50). Потребує пояснення необхідність винесення окремою компонентою «Фінансова безпека інших учасників ринку банківських послуг» та «Фінансова безпека небанківських кредитних установ», якщо ці установи згадані у компоненті банківська інфраструктура.

4. Цілком логічно автор стверджує, що за наявності підвищених ризиків відмивання грошей, фінансового тероризму комерційні банки мають вживати посилені заходи належної перевірки, наприклад, шляхом підвищення ступеня постійного посиленого моніторингу (стор. 79), хоча не зовсім є зрозумілим, що мається на увазі у підвищенні ступеня постійного посиленого моніторингу.

5. У дисертації простежується певна непропорційність при висвітленні проблем з ліквідністю. Так у п. 2.2. «Виявлені та потенційні загрози і ризикогенні чинники у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняної банківської системи» (стор. 134) автор говорить про те, що ризик ліквідності знизився і є помірним. Припливи вкладів населення та коштів корпорацій залишаються стабільними. Запас високоліквідних активів зріс. Водночас деякі невеликі КБ відчувають проблеми з ліквідністю, а у п. 2.3. «Вплив загроз і ризиків на забезпечення складових фінансової безпеки банківської системи України» (стор. 139-140) мова йде про те, що профіцит ліквідності банківської системи наприкінці року сягнув чергового рекорду (середньоденні залишки коштів на коррахунках і депозитних сертифікатах становили майже 415 млрд грн порівняно з 268 млрд грн у III кварталі). Тому, на наш погляд, доцільно було б більш детально зупинитись на взаємозв'язку і взаємозалежності складових оцінки ліквідності банківських установ в Україні.

6. У п. 3.3. «Підходи до оцінки і підвищення ефективності виявлення / розпізнавання загроз фінансовій безпеці і ризик-менеджменту в банківській системі» дисертантом визначається, що оцінка ефективності виявлення / розпізнавання загроз фінансовій безпеці банківської системи і усунення / мінімізація ризиків у цій сфері є невід'ємними компонентами, які уможливають

удосконалення системи забезпечення ФБ і реалізацію одного із основних принципів ризик-менеджменту – «безперервне поліпшення». Водночас, помилкові й недостовірні оцінки стану цих заходів можуть спричинити неправильні висновки а, відтак, і некоректні й неефективні управлінські рішення (стор. 222). Однак, на наш погляд, у цьому контексті доцільним було б вести мову про застосування діагностики щодо визначення помилкових і недостовірних оцінок при виявленні та розпізнаванні загроз фінансовій безпеці і ризик-менеджменту в банківській системі.

7. Автором при визначенні критеріїв ефективності заходів з виявлення та розпізнавання загроз фінансовій безпеці банківській системі й усунення, мінімізації ризиків у цій сфері, автор говорить про наявність досконалих інструментів антикризового управління (стор. 230), при цьому залишається питання: що саме слід розуміти під поняттям досконалих інструментів антикризового управління.

Водночас висловлені дискусійні положення та зауваження не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку даного дослідження. Вивчення змісту дисертації свідчить про пошуковий характер та творчий підхід здобувача до вирішення окреслених завдань.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Лагно Анастасії Андріївни на тему «Розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною з постановки і вирішення проблем фінансової безпеки комерційних банків.

2. Дисертація А. А. Лагно на тему «Розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її автор – Лагно Анастасія Андріївна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інноваційного менеджменту
та фінансової аналітики

Університету імені Альфреда Нобеля

Т. М. Болгар